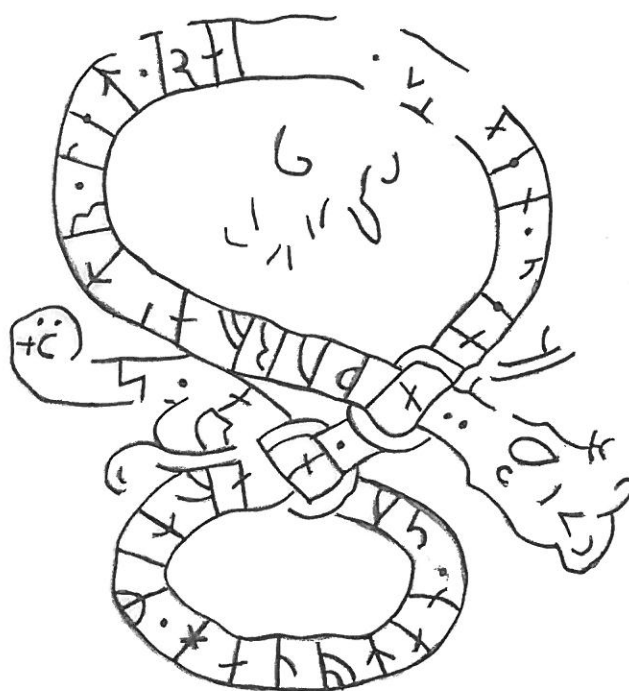
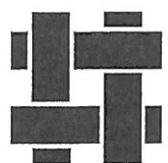

Torfast och Täckerråker

Arkeologisk utredning 1991 föranledd av detaljplan Norrby 1,
Österhaninge socken, Haninge kommun

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM
Länsmuseibyrån

Rapport 1991:8

Torfast och Täckerråker

Rapport 1991:8

© Stockholms läns museum/Länsmuseibyrån, Per Lekberg

STIFTELSEN STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

LÄNSMUSEIBYRÅN Warfvinges Väg 28 112 51 STOCKHOLM

Tfn 08 - 618 03 20 Tfx 08 - 618 95 80

INLEDNING

Stockholms länsmuseum, Länsmuseumbyrå, har under juni 1991 utfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Östra Täckerråker samt delar av fastigheterna Söderby och Oppnorrby. Området är beläget i Österhaninge socken, Haninge kommun, Södermanland och omfattas av detaljplan Norrby 1, ett planerat kontors- och industriområde. Anledningen till utredningen var att den planerade exploateringen av området skulle kunna förstöra eventuella icke tidigare kända fornlämningar.

Utredningen omfattade specialinventering i fält, genomgång av äldre kartmaterial, arkivmaterial och eventuell litteratur om området och syftade till att fastställa om icke tidigare kända fornlämningar fanns inom det aktuella området.

Inom området finns tre registrerade fornlämningar; ett gravfält bestående av 10 gravar (Raä 121), en runsten (Raä 117) och en gravhög (Raä 123). I områdets norra del finns även ett sankt område, den s.k. Jutskåren, där ett slag mellan danskar och haningebönder enligt traditionen ska ha utkämpats (Raä 76; ej fast fornlämning).

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Det berörda området är beläget söder om den sydvästligaste spetsen av sjön Drevviken i norra delen av Haninge kommun. Skogklädda branta bergklackar och moränpartier dominerar landskapet mellan mer låglänta partier med sedimentära jordarter, främst glacial lera. Ställvis uppträder även större sammanhängande områden med postglacial lera.

Området kring Drevvikens sydvästra spets karakteriseras av en måttlig tillgång på fasta fornlämningar och lösfynd från forn- och medeltid. En spetsnackig yxa av grönsten, funnen på Norrby gård (ATA; SSM inv.nr. 1416) indikerar möjligen mänsklig verksamhet i området redan under tidig yngre stenålder. En första bosättning i området under bronsålder görs dock sannolikt av den grav i krönläge (Raä 120; stensättning) som återfinns inom Östra Täckerråker. Fornlämningar som skulle kunna hänföras till äldre järnålder verkar saknas i området, men den yngre delen av järnåldern är desto rikare företrädd. Förutom de tre fornlämningar som redan nämnts (se ovan), bör även gravfälten Raä 122 och Raä 125 inom Opp-Norrby föras till denna period. Fynd av en silverskatt (ATA dnr. 5972) och ett svärd (ATA), båda från vikingatiden, samt en uppgift om en nu försvunnen runsten vid Täckerråker (Sö 271) stärker ytterligare denna datering av bebyggelsen kring Opp-Norrby och Östra Täckerråker.

Då även Söderby innehåller fornlämningar av yngre järnålderskaraktär, bl.a. en runsten, och både denna enhet och Täckeråker nämns redan i senmedeltida kamerala handlingar (år 1425 respektive 1473) bör alla tre bebyggelseenheter ha anor från yngre järnålder.

SPECIALINVENTERING

Syftet med specialinventeringen var att ta reda på om det inom detaljplaneområdet fanns några fornlämningar utöver de som tidigare registrerats.

Ett antal indikationer på eventuella fornlämningar påträffades, samtliga inom sådana områden som i detaljplanen undantagits från direkt markexploatering. Dessa indikationer och de tidigare kända fornlämningarna redovisas nedan samt på karta 2:

- I Runsten, 1,71 m hög, 1,53 m bred och 0,08-0,24 m tjock. Ristade sidan vänd åt väster. Runornas höjd 0,10-0,13 m. Text: "Torfast lät resa denna sten efter Halvdan, sin son" Funnen år 1915 ca 90 m VNV om nuvarande plats, där den restes 1916. (Raä 117)
- II Gravfält, 130 x 30 m, bestående av 10 gravar; 4 högar och 6 stensättningar. Högarna är 8-11 m i diameter och 0,6-1,0 m höga. Stensättningarna är runda, 4-6 m i diameter och 0,2-0,3 m höga. Övertorvade. Gravfältets södra del är skadad genom äldre grustäkt och väg. (Raä 121)
- III Gravhög, 11 m i diameter och 1,0 m hög. Sydöstra delen troligen bortschaktad. I mitten insänkning, 1,5 m i diameter och 0,1 m djup. (Raä 123)
- IV Hålväg, rest av, 25 m lång och 0,3-0,7 m djup. Fortfarande använd som gång- och cykelväg. Troligen del av den väg som på Laga skiftes-kartan synes passera Täckeråker. (Ej tidigare registrerad)
- V Område, ca 20 x 10 m, med kulturpåverkad mörk jord samt sot och kol. Provstick visar mörk jord som ljusnar normalt ned till 0,3-0,4 m djup, där ett 2-5 cm tjockt lager kol och sot uppträder. Därunder är ställvis röd (bränd?) jord. (Ej tidigare registrerat)
- VI Stenröjd yta, ca 60 x 30 m, belägen ca 50 m sydöst om Raä 120 - en stensättning i krönläge. (Den röjda ytan är ej tidigare registrerad)
- VII Stenröjd yta/odlingsterrass, ca 40 x 25 m, med intill 0,4 m hög terrasskant i väster, ställvis stensatt(?) i väst och sydväst. I norr, nordöst och sydöst begränsad av berg. Ca 7 m öster om norra delen är i en rotvälta mörk jord och skärvig sten.

SAMMANFATTNING OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Under juni 1991 genomförde Stockholms läns museum, Läns-
museibyrån, en utredning inom delar av Östra Täckeråker, Norrby
och Söderby, Österhaninge socken, Haninge kommun, Södermanland.
Utöver specialinventering genomfördes inom ramen för
utredningen även arkiv- och kartstudier. Ett antal indikationer
på eventuella fornlämningar framkom, däremot inga säkra
fornlämningar. Då de indikationer som påträffades samtliga är
belägna inom områden som i detaljplanen undantagits från direkt
markexploatering föranleder dessa inga ytterligare antikvariska
åtgärder. Detta gäller under förutsättning att detaljplanen
inte ändras vad rör de från markexploatering undantagna
områdena. Det är önskvärt att den hålvägsrest som påträffades i
områdets nordöstra del bevaras intakt.

Gravfältet Raä 121 berörs enligt detaljplanen i södra och
sydöstra delen av en planerad väg. Arkeologisk förundersökning
bedöms här nödvändig för att fastställa om gravar, eventuella
boplatslämningar, etc, berörs av exploateringen. För undvikande
av detta föreslås att vägen dras på åkermarken söder och sydöst
om gravfältet.

Gravhögen Raä 123 kommer enligt detaljplanen att ligga mycket
nära en planerad trafikplats. Gravhögen är skadad sedan
tidigare, varför bevarandevärdet kan anses begränsat. Föreslås
därför att gravhögen undersöks arkeologiskt och därefter
borttas.

Runstenen Raä 117 är inte utprickad i detaljplanen, vilket gör
det svårt att bedöma i vilken mån fornlämningen i sig eller
dess miljö berörs av den planerade vägen/trafikplatsen.
Detaljplanen bör därför snarast kompletteras med angivande av
runstenens placering, så att Länsstyrelsen får underlag för att
fatta beslut om fastställande eller förändring av detaljplanen.

KÄLLOR

ATA. Handlingar över Österhaninge socken.

Brate, E. och Wessén, E.: Sveriges runinskrifter 3:
Södermanland. KVHAA. Stockholm 1924-36.

Fornlämningsregistret över Österhaninge sn. Raä/Fd.

Haningebygden. Haninge Hembygds-gille 1952.

KARTOR

Arealavmätningsskarta 1638. Akt nr A2.

Ekonomiska kartbladen 10 I 2 g SÖ och 10 I 3 g NÖ.

Laga skiftes-karta 1877-78. Akt nr A110.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Undersökningstid: 1991-06-10--12

Arkeologisk personal: Per Lekberg

Lägesangivelse: Ekonomiska kartans blad 10I2g och 10I3g

Koordinater:

Stockholm 20 juni 1991

Per Lekberg